

TURIZM VA UNING XAVFSIZLIGI SOHASIDA UMUMIY MADANIY, UMUMIY KASBIY VA KASBIY KOMPETENTSIYALARNI SHAKLLANTIRISHDA O'QITISH YONDASHUVLARINING TAVSIFI

Qiyomov Rustambek

*Toshkent Kimyo xalqaro universiteti,
Turizm fakulteti talabasi*

Kalit soʻzlar: raqamli iqtisodiyot, internet-texnologiyalar, statistik, dinamik, kadrlar infratuzilmasi, ijtimoiy hayot.

Annotatsiya: Maqolada turizm sohasidagi tadbirkorlik, turizm, turizm sohasi, axborot, raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi, shuningdek, texnologiyalarning rivojlanishi. uning rivojlanishiga taʼsir qiluvchi ichki va tashqi omillar muhokama qilingan. Ushbu tadqiqotning ahamiyati shundan iboratki, raqamli iqtisodiyotni shakllantirishning shart-sharoitlari va omillari va turizm faoliyatini axborot bilan taʼminlashning hozirgi koʻrib chiqilishi uning rivojlanishi uchun eng muhim turtki hisoblangan masalalar koʻrib chiqilgan.

Ключевые слова: цифровая экономика, интернет-технологии, статистика, динамика, кадровая инфраструктура, социальная жизнь.

Аннотация: В статье рассматривается экономика, предпринимательство, туризм, развитие цифровой экономики в сфере туризм, информация, развитие технологий. туризма, а также внутренние и внешние факторы, влияющие на ее развитие. Значимость данного исследования состоит в том, что текущий обзор условий и факторов формирования цифровой экономики и информационного обеспечения туристской деятельности затрагивает вопросы, считающиеся важнейшим импульсом ее развития.

Turizm sohasida raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish, barcha xizmatlar isteʼmolchilariga, ham maishiy xoʻjaliklarga, ham davlat organlariga, ham faoliyati muayyan meʼyoriy-huquqiy hujjatlar bilan tartibga solinadigan turizm sohasidagi firmalarga taʼsir koʻrsatadigan murakkab jarayondir. Ichki va tashqi muhitning mos omillarini shakllantirishda turizm sohasidagi korxonalar oʻz faoliyatini raqamli rivojlantirish uchun barcha zarur shart-sharoitlarga ega.

Ushbu tadqiqotning maqsadi turizm raqamli iqtisodiyotning rivojlanishiga taʼsir qiluvchi omillarni aniqlashdan iborat.

Iqtisodiyotning drayveri boʻlgan turizm va rekreatsion faoliyat doirasida turizm sektorini raqamli rivojlantirish rolini aniqlashga yondashuvlarni oʻzgartirishni yanada oʻrganish uchun biz nafaqat turizm mahsulotini shakllantirish va ilgari surish bilan

bog'liq iqtisodiy faoliyatni tushunamiz, shuningdek, turizm infratuzilmasi faoliyati bilan bog'liq boshqa sohalarni ham tushunishimiz darkor.

Turizmni rivojlantirish darajasi – mamlakat, uning hududlari ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi va aholi farovonligini tavsiflovchi parametrlardan biridir. Turizm sohasida ayniqsa innovatsiyalar muhim rol o'ynaydi. Jahon amaliyoti shuni ko'rsatadiki, turizm rentabelligi va rivojlanish dinamikasi bo'yicha neft va gazni qazib olish va qayta ishlashdan keyin ikkinchi o'rinda turadi. Turizm ko'plab davlatlarning milliy iqtisodiyotlari uchun iqtisodiy faoliyatning eng muhim sohasidir. Bundan tashqari, turizm axborotga boy soha bo'lib, unda axborotni yig'ish, uzatish, tahlil qilish va saqlash sohaning barcha darajalarida qarorlar qabul qilishda muhim rol o'ynashini ta'kidlash lozim. Shu munosabat bilan raqamli iqtisodiyotni shakllantirish va rivojlantirish turizm faoliyati uchun katta ahamiyatga ega bo'lib, unda eng yangi axborot-kommunikatsiya texnologiyalari faol qo'llanilmoqda.

Turizmni axborot bilan ta'minlash – bu turizm tizimining samarali ishlashini ta'minlaydigan turizm faoliyati va uni qayta ishlash va tahlil qilish uchun mo'ljallangan ixtisoslashtirilgan axborot texnologiyalari to'g'risidagi ma'lumotlar majmuasi.

Raqamli iqtisodiyot – bu raqamli axborot va tegishli ma'lumotlarni boshqarish usullari asosiy bo'lgan iqtisodiyotning o'ziga xos turi. Raqamli iqtisodiyot ishlab chiqarishning barcha boshqa elementlaridan raqamli axborotning ustun roli bilan tavsiflanadi.

Raqamli iqtisodiyotni shakllantirish sharoitida turizm faoliyatini axborot bilan ta'minlash uni rivojlantirishning eng muhim omili hisoblanadi.

Turizm faoliyatida xizmatlarni ishlab chiqarishning asosiy omili xizmatlarning potentsial iste'molchisi olishi mumkin bo'lgan ma'lumotdir va turistik faoliyatning yakuniy natijasi iste'molchining sayohat paytida olgan taassurotidir.

Raqamli iqtisodiyot barcha darajadagi iqtisodiy tizimlarda sodir bo'ladigan barcha biznesjarayonlarning integratsiyalashuviga asoslanadi, bunda axborot komponentiga alohida ahamiyat

beriladi, integratsiyalashgan global tizimda real vaqt rejimida iqtisodiy tizimlar faoliyati to'g'risidagi

ma'lumotlardan foydalanish imkonini beradi. Raqamli iqtisodiyot sharoitida axborotkommunikatsiya muhiti, axborot tizimlari va xizmatlariga yangi talablar shakllantirilmoqda. Yagona axborot makonini shakllantirish aholining ijtimoiy-iqtisodiy sohaga yo'naltirilgan sifatli va ishonchli axborot olishga bo'lgan ehtiyojlarini hisobga olgan holda amalga oshirilmoqda.

Raqamli iqtisodiyotning asosiy farqlovchi omili shundaki, axborot eng muhim boylik bo'lib, uning qiymati doimiy ravishda oshib bormoqda. Turizm sohasida yagona axborot makonini shakllantirish masalasi anchadan beri muhokama qilinib

kelinmoqda. Bu borada turizm sohasida davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari tomonidan katta ishlar qilindi. Turizm sanoati eng yangi raqamli texnologiyalarni faol joriy etishga to'liq e'tibor qaratmoqda. Faoliyatning aksariyati raqamli iqtisodiyotning rivojlanishiga mos ravishda, jumladan, turlarni bron qilish tizimi, elektron to'lov texnologiyalari va boshqalarni hisobga olgan holda qayta tuzildi.

Raqamli iqtisodiyotning shakllanish darajasi ko'p jihatdan axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining (AKT) rivojlanishi va ularni jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy hayotiga joriy etish darajasi bilan belgilanadi. Texnologiyalarning rivojlanishi tufayli O'zbekiston Respublikasi aholisining 81 foizi, savdo korxonalarining 93 foizi, transport korxonalarining 80 foizi, davlat organlarining 95 foizi Internetdan foydalanadi. Eng muhimi, Internet-texnologiyalar moliyaviy operatsiyalarda, davlat organlari bilan o'zaro aloqada, yetkazib beruvchilar va iste'molchilar bilan aloqa qilishda qo'llaniladi. Asosan, turizm sohasidagi barcha korxonalar u yoki bu darajada axborotkommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanadi. Faoliyatning barcha asosiy jarayonlari axborotni qayta ishlashga, shu jumladan turizmdagi turli bronlash tizimlariga, axborot-qidiruv tizimlariga, hamkorlar, yakuniy foydalanuvchilar bilan axborot-kommunikatsiya aloqalariga asoslanadi. Turizmda zamonaviy reklama texnologiyalarining salmoqli qismi internet texnologiyalaridan foydalanishga asoslangan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi "2022-2026 yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-son Farmoniga binoan 2022-2026 yilgacha bo'lgan davrda "Milliy iqtisodiyotni jadal rivojlantirish va yuqori o'sish sur'atlarini ta'minlash" nomli ustuvor yo'nalishi 16 ta maqsadni o'z ichiga olgan. Shuningdek,

«O'zbekiston bo'ylab sayohat qiling» dasturi doirasida mahalliy sayyohlar sonini 12 million nafardan oshirish hamda respublikaga tashrif buyuradigan xorijiy turistlar sonini 9 million nafarga etkazish – maqsadi 10 ta asosiy yo'nalishni o'z ichiga oladi, bular quyidagilar:

– To'siqsiz turizm infratuzilmasini mamlakatning asosiy turizm shaharlarida keng joriy qilish.

2026 yilgacha turizm sohasida band bo'lgan aholi sonini 2 baravar oshirib, 520 ming nafarga etkazish.

– Turizm va madaniy meros ob'ektlari infratuzilmasini rivojlantirish hamda 8 mingdan ortiq madaniy meros ob'ektlaridan samarali foydalanish bo'yicha davlat dasturini qabul qilish.

– Zomin, Forish, Baxmal tumanlari va «Aydar-Arnasoy» ko'llar tizimida qo'shimcha turistik zonalar va dam olish maskanlarini barpo etish, 300 million AQSh dollariga teng loyihalarni amalga oshirish, 25 ming ish o'rinini yaratish.

– Samarqandni «Turizm darvozasi»ga aylantirish orqali kelgusi besh yilda turizm xizmatlari hajmini kamida 10 baravarga oshirish. Turizm sohasida 40 ming kishi bandligini ta'minlash. 2022 yilda «Abadiy shahar» tarixiy majmuasini o'z ichiga olgan Samarqand turizm markazini va zaruriy infratuzilmani tashkil etish.

– Qoraqalpog'iston Respublikasi va Orol bo'yida ekoturizmni rivojlantirish bo'yicha alohida dasturni amalga oshirish. Bunda, Mo'ynoqning yangi aeroporti imkoniyatlaridan keng foydalanish.

– Xorazm viloyatida turizm yangi ish o'rinlarini yaratishda asosiy drayver soha bo'lishi uchun alohida dastur qabul qilish.

– Buxoro viloyatida turizmni jadal rivojlantirish bo'yicha alohida dasturni amalga oshirish. – Navoiy viloyatida ziyorat va ekoturizm salohiyatidan samarali foydalanish.

– Toshkent shahrida turizm infratuzilmasini yanada yaxshilash.

– Toshkent viloyatida turizm salohiyatini yangi bosqichga olib chiqish bo'yicha alohida dastur ishlab chiqish.

Axborot infratuzilmasini mega darajada shakllantirish bilan Jahon sayyohlik tashkiloti (UNWTO), Butunjahon sayohat va turizm kengashi (WTTC) kabi tashkilotlar shug'ullanadi. Makro darajada turizm axborot infratuzilmasini rivojlantirish milliy turizm ma'muriyatlari va milliy turizm tashkilotlari zimmasiga yuklangan. Mintaqaviy darajada axborot infratuzilmasi tegishli hududiy turizmni boshqarish organlari tomonidan shakllantiriladi. Turistik tadbirkorlik faoliyatining alohida korxonalari mikro darajani ifodalaydi, ular tomonidan axborot ta'minoti mustaqil ravishda amalga oshiriladi.

Bozorning barcha ishtirokchilari, jumladan, turoperatorlar va sayyohlik agentliklari, joylashtirish vositalari, transport kompaniyalari, turistlarning o'zlari o'zaro hamkorligi turizm sohasining axborot maydoni tufayli shakllanadi. Axborot makonining asosiy komponentlari axborot resurslari, axborotning o'zaro ta'siri vositalari va axborot infratuzilmasi hisoblanadi.

Axborot texnologiyalarining rivojlanishi hozirgi vaqtda iqtisodiyotni rivojlantirishning asosiy omili bo'lib, turizm faoliyatini tashkil etishning barcha jabhalariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi, bu tubdan yangi turdagi tashkilotlarning, shu jumladan virtual sayohat kompaniyalarining shakllanishida namoyon bo'ladi. Bular tarmoq turooperatori tuzilmalari va shu kabilar hisoblanadi.

Turistik va rekreatsion firmalar bozor iqtisodiyoti sharoitida yangi mahsulot va xizmatlarni ishlab chiqish va rivojlantirishga tobora ko'proq muhtoj bo'lib, ular bu bilan bog'liq iqtisodiy manfaatlardan xabardor. Biroq, barcha kompaniyalar yangi texnologiyalarni joriy etishga tayyor emaslar, chunki bu ma'lum darajadagi xavf bilan bog'liq, shuningdek, kelajakdagi ko'rsatkichlarni bashorat qilish qiyinligi. Turizm raqamli iqtisodiyotni shakllantirish va rivojlantirishga malakali yondashish bilan bularning barchasi korxonalariga katta daromad keltirishi mumkin.

Qayd etish joizki, turizm va rekreatsion faoliyatda raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi asosan ichki va tashqi muhit omillariga bog'liq. Bu omillar bir-biri bilan o'zaro ta'sir qiladi va makro darajada davlat va mintaqa, mikro darajadagi korxonalar rivojlanishining o'ziga xos ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlariga bog'liqdir.

Makro darajada turizm sohasida raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish uchun tashqi omillar shakllantiriladi. An'anaviy ravishda ular 2 guruhga bo'lingan:

1. Statistik - tabiiy-iqlim, geografik, madaniy-tarixiy.
2. Dinamik - siyosiy-huquqiy, ijtimoiy-demografik, moliyaviy-iqtisodiy, moddiy-texnik.

Mintaqa va mamlakat miqyosida turizmning asosini tabiiy resurslar tashkil etadi, ular tarkibiga tabiiy landshaftlar, dengizlar, vulqonlar, daryolar, tog'lar, mineral suvlar, shifobaxsh buloqlar, iqlim kiradi. Shuningdek, turizm faoliyatini rivojlantirishda madaniy-tarixiy omillar: tarixiy yodgorliklar, yodgorliklar, muzeylar, hududlarning mahalliy aholisining madaniyati va urf-odatlar va boshqalar muhim rol o'ynaydi. Turistik faoliyat asosan tabiiy-iqlim va madaniy-tarixiy omillarga qaratilgan. Hududlarni savodsiz o'zlashtirish, tabiiy va madaniy merosdan foydalanishga noto'g'ri yondashuv turizm salohiyatining pasayishiga olib kelishi mumkin.

Turizm faoliyatining rivojlanishiga dinamik omillar ham kuchli ta'sir ko'rsatadi. Mintaqadagi siyosiy beqarorlik, harbiy mojarolar, iqtisodiyotdagi uzoq davom etgan inqirozlar, ishsizlikning katta qismi va boshqalar turizmni rivojlantirish darajasiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Bu guruhda ijtimoiy-demografik omil muhimroqdir. Bu omil aholi turmush darajasi, farovonlik darajasi, bandlik darajasi, demografiya, ta'lim va madaniyat darajasi, urbanizatsiya va boshqalar kabi ko'rsatkichlar bilan tavsiflanadi. Sog'liqni saqlash tizimining faollik darajasi, jinoyatchilik darajasi, shuningdek, mintaqadagi ekologik vaziyat kabi omillarni individual ijtimoiy omillarga bog'lash mumkin. Turizm faoliyatini rivojlantirishning moddiy-texnikaviy omillari turizm infratuzilmasi, ya'ni mehmonxonalar, yotoqxonalar, do'konlar, yo'llar, aloqa, banklar va boshqalar hisoblanadi.

Yuqorida e'tiborga olib ishga xulosa qiladigan bo'lsak, turizm faoliyatining tashqi muhitini tahlil qilishda yuqorida sanab o'tilgan, raqamli iqtisodiyot va yangi mahsulotlarni shakllantirish, amalga oshirish va keyinchalik rivojlantirishga bevosita ta'sir ko'rsatadigan omillarga katta e'tibor qaratish lozim. Bularning barchasi butun turizm sohasining rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Raqamli iqtisodiyotni joriy etish jarayonida turizm biznesini rivojlantirishda ichki omillar ham katta rol o'ynaydi. Bu omillar sayyohlik kompaniyalarining mikro darajasida shakllanishi hisoblanadi. Ichki omillarga quyidagilar kiradi: raqamlashtirish siyosati, kompaniyaning turizm strategiyasi, eng yangi axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish, shuningdek, ularning rivojlanishi, kompaniya rahbariyati tomonidan innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash, kompaniyaning moliyaviy

imkoniyatlarining yuqori darajasi, shuningdek, tashkiliy va innovatsiyalarni amalga oshirish va rivojlantirish uchun texnik tayyorgarlik.

XULOSA

Raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi ko‘plab iqtisodiy faoliyat turlarini, jumladan turizmni infratuzilma bilan ta‘minlashni sezilarli darajada o‘zgartiradi. Raqamli iqtisodiyotning asosi katta hajmdagi axborotni qayta ishlash ekanligini hisobga olsak, axborotni saqlash, qayta ishlash va uzatishning yuqori texnologiyali tizimi alohida ahamiyatga ega. Potensial sayyohlarga qulaylik yaratish maqsadida aviachiptalarni xarid qilish, mehmonxonalarni bron qilish, hudud bo‘ylab sayohat qilish, diqqatga sazovor joylar, madaniy va tarixiy meros haqida ma‘lumot, reytinglarni taqdim etish kabi keng funksiyalarni ta‘minlovchi mobil texnologiyalar faol rivojlanishini kutishimiz kerak.

Raqamli iqtisodiyot turizm korxonalarining potentsial yangi shakllarini yaratish imkoniyatini yaratadi. Kadrlar infratuzilmasi sohasida ham jiddiy o‘zgarishlar bo‘ladi.

Ijtimoiy hayotimiz va sayyohlik faoliyatimiz tobora texnologik tus olmoqda, jahon turizmi sohasida yangi yagona axborot makonini shakllantirmoqda, axborot bilan ta‘minlash va turizmni boshqarish tizimi ishlab chiqilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi “2022-2026 yillarga mo‘ljallangan yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-60-son Farmoni.
2. Raximov Z.O. Turizm sohasida mehmonxonalar xo‘jaligini rivojlantirishning ijtimoiy-iqtisodiy muammolari.// Monografiya. – Samarqand: SamISI, 2021. 212 bet.
3. Raximov Z.O., Ibadullaev N.E., Xaitboev R. Turoperouting.// Darslik. – Toshkent: «Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi», 2021, 396 bet.
4. Raximov Z.O., Ismailov N.I. Rivojlanayotgan raqamli iqtisodiyotda raqamlashayotgan turizmning ahamiyati./ Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universitetining Axborotnomasi. Nukus 2020 yil 3-son (ISSN 2010-9075). 42-45 bet.
5. Raximov Z.O. Raqamli iqtisodiyotda raqamlashayotgan turizmning yangi turlarining rivojlanishi./ SamISIda o‘tkazilgan «Turizmda innovatsion-investitsiya jarayonlarini rivojlantirish istiqbollari» mavzusida xalqaro onlayn ilmiy-amaliy konfrensiyasi. (2020 yil, 3-iyun) – Samarqand: SamISI, 2020.